

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Сірко В. С.

Метою статті є розгляд поняття дезінформації як впливу на суспільство та наслідки, до яких це призводить, методів дезінформації. Після розгляду проблеми у національних законодавчих нормах запропоновано можливі напрями вдосконалення законодавства, спрямованого на забезпечення безпеки в інформаційній сфері України. Мета дезінформації – привернути увагу, маніпулювати думкою, навіть може бути для отримання прибутку. Нині дезінформація супроводжується фальсифікованими, вирваними з контексту висловами, фото або відео. Основними місцями поширення дезінформації є інтернет-простір, телебачення, радіоканали та соціальні мережі. Використовуються сотні фейкових облікових записів у соціальних мережах і десятки фіктивних новинних сайтів для поширення дезінформації країною-агресором РФ.

Російсько-українська інформаційна війна – комплекс заходів, постійно здійснюваних урядовими та неурядовими організаціями Росії та України в інформаційному просторі України, Росії, інших країн та міжнародних організацій, спрямованих на отримання стратегічно-політичних переваг шляхом деморалізації або введення в оману суперника, та протидії заходам іншої сторони у глобальному протистоянні Росії і України, а також протистоянні Росії. Інформаційний вплив може бути настільки потужним, що за його допомогою можна не лише змінювати настрої українців, а й навіть впливати на суспільства Європи та США. У березні 2022 року під час російського вторгнення ProPublica повідомила про, можливо, перший випадок хибної операції з дезінформації. Були виявлені відеозаписи, які нібито демонстрували дезінформацію про проведені страйки в Україні, цю інформацію потім «розвінчали» як якусь іншу подію за межами України.

Така дезінформація викликала плутанину та пом'якшила вплив на російську громадськість від реальних кадрів російських ударів в Україні, коли вони зрештою вийшли повз контрольовані Росією ЗМІ.

Ключові слова: дезінформація, інформаційна агресія, інформаційна безпека, засоби масової інформації.

Sirko V. S. Disinformation during the Russian-Ukrainian war

The purpose of the article is to consider the concept of disinformation as an influence on society and the consequences it leads to, methods of disinformation. Consider problems in national legislative norms, suggest

possible ways of improving legislation aimed at ensuring security in the information sphere of Ukraine. The purpose of disinformation is to attract attention, manipulate opinion, and may even be for profit. Today, disinformation is accompanied by falsified, out-of-context statements, photos or videos. The main places of dissemination of disinformation are the Internet, television, radio channels and social networks. Hundreds of fake accounts in social networks and dozens of fake news sites are used to spread disinformation about the aggressor country of the Russian Federation.

The Russian-Ukrainian information war is a set of measures constantly carried out by governmental and non-governmental organizations of Russia and Ukraine in the information space of Ukraine, Russia, other countries and international organizations, aimed at obtaining strategic and political advantages by demoralizing or misleading the opponent and countering the measures of the other party in the global confrontation between Russia and Ukraine, as well as the confrontation with Russia. Informational influence can be so powerful that with its help it is possible not only to change the mood of Ukrainians, but also to influence the societies of Europe and the USA. In March 2022, during the Russian invasion, ProPublica reported what may have been the first case of a botched disinformation operation. Video recordings were discovered that allegedly showed misinformation about the strikes created in Ukraine, which were later “debunked” as some other event outside of Ukraine. Such disinformation caused confusion and softened the impact on the Russian public of actual footage of Russian strikes in Ukraine when they eventually leaked through the Russian-controlled media.

Key words: disinformation, information aggression, information security, mass information security.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Здійснення державної інформаційної політики та розвиток законодавчої бази у своїх наукових дослідженнях здійснювали такі українські вчені, як: О. Карпенко, О. Додонов, О. Довгань, Ю. Нестеряк, І. Арестова, В. Цимбалюк та ін. Разом із тим з урахуванням негативного розвитку подій, які відбуваються на території України під час військової агресії з боку РФ, потрібно вдосконалити та запро-

вадити адміністративну та кримінальну відповідальність за дезінформацію та внести в чинне законодавство саме термін «дезінформація».

Виклад основного матеріалу. Великий тлумачний словник (ВТС) сучасної української мови розкриває зміст визначення терміна «дезінформація». А саме зазначено, що дезінформування або дезінформація (фр. *des* – заперечення, фр. *information* – інформація) – спосіб психологічного впливу, який полягає в намірі надання об'єктові такої інформації, яка вводить його в оману стосовно справжнього стану справ та створює викривлену реальність. Поширення перекручених, неповних або свідомо неправдивих відомостей для досягнення пропагандистської, військової (введення противника в оману), комерційної або іншої мети [1].

Є різні способи проведення заходів із дезінформування, кожен з яких має власні позитивні та негативні риси. Конкретний вибір того чи іншого методу безпосередньо залежить від оперативної обстановки, яка складається на конкретній ділянці діяльності спецслужби, завдань, які перед нею поставлені тощо.

Час від часу популярні та авторитетні, на перший погляд, ЗМІ поширюють інформацію із початково неправдивих чи попередньо неперевірених джерел або і самостійно створюють та поширюють неправдиві новини [2].

У червні 2022 року у російському виданні «Украина.ру» вийшла стаття, у якій була дезінформація населення щодо «заступника голови військово-цивільної адміністрації» тимчасово окупованої Херсонської області, колаборанта Кирила Стремоусова. Він перебуває у розшуку за звинуваченням у держзраді. Його заяву про те, що в ЄС нібито розглядають можливість депортації всіх українців-чоловіків, які перебувають на території ЄС, щоб допомогти Києву з мобілізацією до лав Збройних сил України, поширили майже всі провідні російські ЗМІ. «Зараз Європейський Союз розглядає можливість того, що депортує усіх українських чоловіків в Україну, щоб поповнити лави «могилізації». Не мобілізації, а саме «могилізації», – заявив Стремоусов. Це – неправда! Для депортації мають бути законні підстави, а також рішення суду, яке передбачає депортацію чи добровільний виїзд порушника. Причиною для депортації можуть бути такі порушення, як: неоплачені штрафи, прострочена віза, недійсне запрошення, не вказана під час оформлення візи судимість, порушення громадського порядку, нелегальне перебування у державі.

Жоден із цих пунктів не передбачає «депортацію» українців-чоловіків для мобілізації їх до лав ЗСУ. Також окремі російські ЗМІ заявляли, що в Україні заборонили російські книжки. У повідомленнях ішлося про повну заборону поширення в Україні літератури російською мовою. Російські ЗМІ стверджують, що заборону нібито передбачає ухвалений 19 червня 2022 року закон. Однак внесені до Закону «Про видавничу справу» поправки не передбачають заборони російськомовних книг [3].

В Україні наявний великий обсяг нормативно-правових актів, які регулюють інформаційну сферу, але сьогодення вимагає чіткого правового регулювання. Як зазначила Н. Аксьонова, одним із пріоритетів на державному рівні є «законодавче врегулювання механізму виявлення, фіксації, блокування та видалення з інформаційного простору держави інформації, яка загрожує життю, здоров'ю громадян України, пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну конституційного ладу [4].

Поняття інформаційної безпеки закріплене в Основному Законі держави, а саме в ч. 1 ст. 17 Конституції України. У статті 31 та статті 32 зазначені норми щодо особистої інформаційної безпеки [5]. Стратегія інформаційної безпеки зазначає, що інформаційна безпека України – складова частина національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірної та об'єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване поширення, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом [6]. Стратегію інформаційної безпеки було затверджено Указом Президента України 28 грудня 2021 року № 685/2021. У стратегії інформаційної безпеки зазначені стратегічні цілі та напрями. Такі, наприклад, як протидія дезінформації та інформаційним операціям, насамперед держави-агресора, спрямованим, серед іншого, на ліквідацію незалежності України, повалення конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, пропаганду війни, насильства, жорстокості, роз-

палювання національної, міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі та ненависті, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини [7]. У статті 94, 299 ЦК України закріплено для юридичних і фізичних осіб право на недоторканність ділової репутації [8]. Але в чинних нормативно-правових актах не закріплено визначення понять «гідність», «честь» чи «ділову репутацію».

Потрібно зауважити, що правовий характер Стратегії не передбачає норм прямої дії та не містить конкретних заходів щодо правових наслідків. Чинне законодавство України передбачає реагування на поширення дезінформації, проте не використовує самого слова «дезінформація». У законодавстві України прописано процедури реагування на поширення неправдивої і недостовірної інформації, але відсутній сам термін «дезінформація». Стаття 278 Цивільного кодексу України надає суду право заборонити поширення такої шкідливої інформації в газеті, книзі, кінофільмі, теле-, радіопередачі тощо, заборонити (припинити) їхнє поширення до усунення цього порушення [8].

Центр протидії дезінформації Ради національної безпеки і оборони України запусив чат-боти, які будуть корисними для боротьби з дезінформацією. «StopRussia» – це чат-бот, який бореться з дезінформацією. Він одержує інформацію про фейкові ресурси, які перевіряються модераторами та відправляються на блокування небайдужим громадянам. Кіберполіція запустила чат-бот stopdrugsbot, за допомогою якого можна блокувати диверсійні ресурси, а також інформацію щодо місць дислокації ЗСУ.

Висновки. У разі поширення неправдивої, недостовірної, перекрученої інформації щодо фізичних, юридичних осіб (органів державної влади, посадових осіб, їхніх дій тощо) чинне законодавство України передбачає реагування у вигляді спростування, відповіді, відшкодування завданої шкоди, а здебільшого вилучення накладу газети, журналу тощо за рішенням суду. Необхідно запровадити в Україні адміністративну відповідальність за поширення дезінформації, порушення правил спростування, надання відповіді та вимог прозорості та кримінальну відповідаль-

ність за системне та умисне масове поширення дезінформації, визначити коло суб'єктів та механізми притягнення до відповідальності.

Література

1. Юридична енциклопедія у 6 т. / ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1998. Т. 2 : Д-Й. 744 с. ISBN 966-7492-00-8. URL: <https://cyclop.com.ua/content/view/1030/58/1/5/#7809>.
2. Видання, що публікують неправдиву інформацію. *Вікіпедія*. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki:Видання,_що_публікують_неправдиву_інформацію#:~:text=
3. Детектор медіа. URL: https://detector.media/propahanda_vplyvy/article/112545/2022-06-23-disinfochronicle-kremlivska-dezinformatsiya-shchodoviyskovogo-nastupu-na-ukrainu/.
4. Аксьонова Н. Законодавчі акти протидії поширенню дезінформації, фейкових новин в інформаційному просторі (міжнародний досвід). Репозитарій національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002950> (дата звернення: 01.12.2022).
5. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр?find=1&text=інформаційна+безпека#w1_1 (дата звернення: 01.12.2022).
6. Стратегія інформаційної безпеки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення: 01.12.2022).
7. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення: 01.12.2022).
8. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 01.12.2022).

*Сірко В. С.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
Одеського державного університету
внутрішніх справ*